

รายงานผลการดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

โครงการ การสำรวจและรวบรวมพันธุ์ไม้ผลพื้นเมืองบริเวณจังหวัดอุบลราชธานี

เพื่อพัฒนาเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดใหม่

หัวหน้าโครงการ

นายสุทิน พรหมโชติ

คณะเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ร่วมโครงการ

นายสาธิต พสุวิทยกุล

นายรักเกียรติ แสนประเสริฐ

ได้รับจัดสรรงบประมาณดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

จากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้ดำเนินโครงการขอขอบคุณมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีสำหรับงบประมาณสนับสนุน
จากโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประจำปี 2553 และขอขอบคุณสำนักงานไร่ฝัगतดลอง
และห้องปฏิบัติการกลาง และภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
สำหรับความอนุเคราะห์โรงเรือนเพาะชำ และแปลงรวบรวมพันธุ์ไม้ผลพื้นเมือง

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

หลักการและเหตุผล

ผลไม้จัดเป็นอาหารที่มีความสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากเป็นแหล่งรวบรวมของสารอาหารที่มีคุณค่าและประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น วิตามิน และเกลือแร่ต่างๆ ที่มนุษย์ต้องการในแต่ละวัน การบริโภคผลไม้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี โดยมีทั้งการบริโภคผลสด และน้ำผลไม้ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลไม้ที่มีการผลิตเชิงการค้าในประเทศอยู่แล้ว เช่น ส้ม ส้มโอ มะม่วง เงาะ และลิ้นจี่ เป็นต้น ผลไม้ท้องถิ่นหรือผลไม้พื้นเมืองจัดเป็นผลไม้ที่น่าสนใจในการส่งเสริมการผลิตเชิงพาณิชย์ เนื่องจากอุดมไปด้วยวิตามิน เกลือแร่ และสารต้านอนุมูลอิสระ ซึ่งมีประโยชน์ต่อร่างกาย นอกจากนี้ยังสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้หลากหลายชนิด เช่น น้ำผลไม้ ไวน์ และผลไม้อบแห้ง เป็นต้น ลักษณะเด่นของไม้ผลพื้นเมืองคือ สามารถเจริญเติบโตได้เป็นอย่างดีในสภาพภูมิอากาศของท้องถิ่นนั้นๆ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งรวมถึงความหลากหลายทางพันธุกรรมของไม้ผลพื้นเมืองด้วย การสำรวจและรวบรวมพันธุ์ไม้ผลพื้นเมืองบริเวณจังหวัดอุบลราชธานีจะทำให้ทราบถึงชนิดและพันธุ์ไม้ผลพื้นเมืองที่มีการกระจายตัวในพื้นที่ดังกล่าว อีกทั้งยังสามารถเก็บรวบรวมเชื้อพันธุกรรมของไม้ผลพื้นเมืองเหล่านั้นถือเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ผลพื้นเมืองบริเวณจังหวัดอุบลราชธานีไม่ให้สูญหายไป และยังสามารถนำท่อนพันธุ์หรือเมล็ดที่ได้มาประเมินศักยภาพสำหรับส่งเสริมเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดใหม่ได้อีกด้วย ซึ่งการทราบถึงชนิด และการใช้ประโยชน์ ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับแนวทางการส่งเสริมหรือพัฒนาผลไม้พื้นเมืองสู่ความเป็นผลไม้เชิงเศรษฐกิจต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจและรวบรวมพันธุ์ไม้ผลพื้นเมืองบางชนิดบริเวณจังหวัดอุบลราชธานี สำหรับใช้เป็นแหล่งพันธุกรรมและศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต

1. ผลการดำเนินโครงการ

จากการออกสำรวจไม้ผลพื้นเมืองบริเวณจังหวัดอุบลราชธานีระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2553 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2554 พบไม้ผลพื้นเมืองหลากหลายชนิดกระจายพันธุ์ตามพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนใหญ่จะพบตามหมู่บ้าน และรอบๆ บ้านตามที่อยู่อาศัยของประชาชนทั่วไป ป่าชุมชนของหมู่บ้าน หรือวัดประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วยวงศ์ต่างๆ จำนวน 14 วงศ์ และชนิดไม้ผลพื้นเมืองจำนวน 20 ชนิด ดังนี้

วงศ์ Annonaceae

ผีผ่วน

ชื่อวิทยาศาสตร์

Uvaria rufa Blume.

ชื่อสามัญ

หมากผีผ่วน, บุงหาใหญ่ (เหนือ), นมควาย (ใต้), นมแมวป่า (เชียงใหม่), ทำลิง (ตะวันออกเฉียงเหนือ), ดิงตัง (นครราชสีมา), ตีนตั่งเครือ (ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี), พืพวน (อุดรธานี), สีม่วน (ชัยภูมิ), นมแมว (ภาคกลาง)

บริเวณที่พบ

อำเภอวารินชำราบ

ลักษณะทั่วไป

ผีผ่วนเป็นไม้พุ่มเลื้อยมีความสูง 5 เมตร
กิ่งอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาลแดง

ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปวงรี
หรือ รูปไข่ผิวใบมีขนสีน้ำตาลแดงทั้งสองด้าน
กว้าง 2.5-3.5 เซนติเมตร ยาว 4.5-10
เซนติเมตร

ดอก จะออกเป็นกระจุก 2-3 ดอก ที่
กิ่งก้าน กลีบดอกสีแดงเข้ม กลิ่นหอม

ผล เป็นผลกลุ่ม รูปไข่หรือรูปไข่กลับ เมื่อสุกมีสีแดงสด เปลือกบาง เนื้อเป็นสีขาว
เมล็ดดำ รสชาติหวานอมเปรี้ยว ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ติดผล
ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม และเก็บเกี่ยวได้ระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

ภาพที่ 1 ลักษณะรูปร่างผล เนื้อผล และเมล็ดของผีผ่วน

การใช้ประโยชน์

แก่น และราก ต้มดื่ม แก้ไข้ซ้ำ ไข้กลับ เนื่องจากกินของแสลง

ราก แก้ผอมแห้งแรงน้อย สำหรับสตรี ที่อยู่ไฟไม่ได้หลังคลอดบุตรและช่วยบำรุงน้ำนม

ผล ตำผสมกับน้ำ ทาแก้เม็ดผดผื่นคัน หรือรับประทานสดรสเปรี้ยวอมหวานและมีกลิ่นหอมเฉพาะตัว

ภาพที่ 2 ลักษณะดอกและผลของผีเสื้อ

คายนาค้าว

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Uvaria fauveliana* (Finet & Gagnep.) Pierre ex Ast.

ชื่อสามัญ เงาะพวงผลกลม, คายนาค้าว, เงาะป่า

ลักษณะทั่วไป

ลำต้น เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง เลื้อยพาดต้นไม้ขึ้นไปได้ไกล 10-20 เมตร กิ่งอ่อนมีขนรูปดาวสีน้ำตาลหนาแน่น เปลือกลำต้นสีดำแตกเป็นร่อง

ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 4-7 เซนติเมตร ยาว 12-18 เซนติเมตร โคนใบกลมหักเว้าและเบี้ยวเล็กน้อย ปลายใบเรียวแหลม ใบอ่อนมีขนหยาบและแข็งสีน้ำตาลแดงหนาแน่น โดยเฉพาะที่ขอบใบและเส้นกลางใบ เส้นแขนงใบมี 12-15 คู่ ก้านใบยาว 5 มิลลิเมตร

ภาพที่ 3 ลักษณะใบและผลอ่อนของคายนาค้าว

ดอก เป็นดอกเดี่ยว หรือเป็นกระจุก 2 ดอก ออกตรงข้ามใบ ดอกมีสีชมพูอมแดง ก้านดอกยาว 5 มิลลิเมตร มีใบประดับ 2 ใบ รูปร่างค่อนข้างกลม ขนาด 8 มิลลิเมตร กลีบเลี้ยงสีเขียว กว้างและยาว 1 เซนติเมตร มีขนด้านนอกหนาแน่น กลีบดอกมีขนาดใกล้เคียงกัน เรียงเป็น 2 ชั้น รูปขอบขนาน กว้าง 1.2 เซนติเมตร ยาว 1.5 เซนติเมตร เมื่อดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 เซนติเมตร

ผล จัดเป็นผลกลุ่ม ก้านช่อผลยาวประมาณ 1 เซนติเมตร มีผลย่อย 10-30 ผล ก้านผลยาว 2-3 เซนติเมตร ผลกลม ขนาด 2.5 เซนติเมตร ผิวผลมีขนยาว 0.5-1 เซนติเมตร แข็ง คล้ายเงาะ ผลอ่อนมีสีเขียว ผลแก่มีสีเหลืองส้ม บางพันธุ์มีสีเหลือง แต่ละผลจะประกอบด้วยเมล็ดจำนวน 4-8 เมล็ด ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน และเก็บเกี่ยวได้ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน

การใช้ประโยชน์

ผลรับประทานได้ มีรสชาติเปรี้ยวอมหวาน และมีกลิ่นเฉพาะตัว

เปลือกต้น ต้มดื่ม แก้กระษัยเส้น (เป็นอาการของการปวดเกร็งกล้ามเนื้อ/เส้นเอ็นในส่วนต่างๆ ของร่างกาย โดยเฉพาะบริเวณต้นขาและท้อง) แก้ปวดเมื่อย แก่นหรือเปลือกต้นแช่น้ำดื่ม บำรุงโลหิต

ภาพที่ 4 ลักษณะผลของคาวคั่วที่มีเปลือกสีแดงและสีเหลืองเมื่อสุก

วงศ์ Apocynaceae

หนามแดง

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Carissa carandas</i> L.
ชื่อสามัญ	Caranda, Christ's Thorn, Karanda, มะนาวไม่รู้รูโห่, หนามซี่แฮด (เชียงใหม่), หนามแดง (กลาง), มะนาวโห่, นาวโห่ (ใต้)
บริเวณที่พบ	อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
ลักษณะทั่วไป	

ลำต้น หนามแดงเป็นไม้พุ่มดอกสวยของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต้นสูงประมาณ 3-5 เมตร มียางสีขาว มีหนามแหลมตามลำต้น กิ่งยาวประมาณ 2-5 เซนติเมตร

ใบ เป็นใบเดี่ยวออกตรงข้าม รูปไข่ กว้างประมาณ 3-4 เซนติเมตร ยาวประมาณ 4-7 เซนติเมตร ผิวใบด้านบนเป็นมัน

ดอก มีสีขาว หรือสีชมพู กลิ่นหอมอ่อนๆ เป็นช่อสั้นๆ มีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ

ผล ทรงมนรี ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางผลประมาณ 1-1.5 เซนติเมตร ยาว 1-2.5 เซนติเมตร ผิวผลจะมีสีขาวอมชมพู เมื่อสุกจะมีสีม่วงดำ ให้รสเปรี้ยวอมหวาน

ภาพที่ 5 ลักษณะต้น ดอก และผลของหนามแดง

การใช้ประโยชน์

ราก เป็นยาขมเจริญอาหาร

ใบสด ใช้แก้เจ็บคอ แก้ท้องเดิน

ผลแก่ จะมีวิตามินซี รับประทานป้องกันโรคลักปิดลักเปิด เป็นอาหาร ใช้อย่างเกลือ หรือ
ทำแยมรับประทาน น้ำในผลสามารถนำมาปรุงอาหารแทนน้ำมันาวได้ แต่รสเปรี้ยวจะอ่อนกว่า
เล็กน้อย นอกจากนี้ยังมีสรรพคุณแก้ไอ ขับเสมหะได้ดีอีกด้วย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วงศ์ Elaeocarpaceae

มะกอกน้ำ

ชื่อวิทยาศาสตร์

Elaeocarpus hygrophilus Kurz

ชื่อพื้นเมือง

สารภีน้ำ (กลาง) สมอพิมาย (ระยอง) มะกอก

ลักษณะทั่วไป

มักพบบริเวณใกล้แหล่งน้ำทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณภาคกลางของประเทศ ผลแก่ลอยไปตามน้ำได้ไกล การกระจายพันธุ์จึงเป็นไปได้ดี ในต่างประเทศจะพบมากที่อินเดีย พม่า ลาว และเขมร

ลำต้น เป็นไม้ต้นขนาดเล็กถึงกลาง สูง 8-10 เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มกลม โปร่ง แตกกิ่งต่ำ ลัดส่วนของเรือนยอด 70% ของลำต้น จึงมักพบว่ามีหลายลำต้นในต้นเดียวกัน ลำต้นมีเปลือกนอก สีเทา มีลายขาวของราติดอยู่ทั่วไป เปลือกในสีแดงอ่อนๆ

ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงแบบบันไดเวียนห่างๆ รูปไข่กลับ หรือขอบขนานแกมไข่กลับ กว้าง 2-3 เซนติเมตร ยาว 5.5-8.5 เซนติเมตร ปลายใบมน โคนใบสอบแคบขอบใบหยักมนตื้นๆ และห่างๆ ใบเกลี้ยง ก้านใบสีแดงยาว 1-2 เซนติเมตร เส้นแขนงใบจำนวน 7-9 คู่ ออกเรียงสลับไม่เป็นระเบียบ ปลายเส้นแขนงใบโค้งไปจรดเส้นถัดไป เส้นย่อยเป็นร่างแหชัดเจน ใบอ่อนสีเขียวอ่อน ใบแก่สีเขียวเข้ม และก่อนร่วงเปลี่ยนเป็นสีส้มแดง

ดอก ออกเป็นช่อตามง่ามใบ ยาว 4-5 เซนติเมตร มีขนสีขาวเป็นเงา กลีบรองกลีบดอกจำนวน 5 กลีบ มีขนาดยาวกว่ากลีบดอกเล็กน้อย ขอบกลีบจักเป็นฝอย ลึกประมาณครึ่งหนึ่งของความยาว ไม่มีขน เกสรตัวผู้จำนวนมาก มีขนสั้นๆ รังไข่มีขนหยาบเป็นมัน ภายในมี 2-5 ช่อง แต่ละช่องมีไข่อ่อน 2 หน่วยหรือมากกว่า

ผล ทรงรี ยาวประมาณ 2-3 เซนติเมตร สีเขียวอ่อน เนื้อนุ่ม เนื้อรับประทานได้ รสเปรี้ยวๆ ฝาดๆ เมล็ดแข็ง มีเมล็ดเดียว รูปรี ปลายแหลมทั้ง 2 ด้าน ผิวเมล็ดขรุขระ ผลอ่อนมีสีเขียวนวลๆ ผลแก่จะเปลี่ยนเป็นสีเขียวอมเหลือง ออกดอกกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม และติดผลในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม

การใช้ประโยชน์

ผลแก่ มีรสฝาดอมเปรี้ยว นิยมนำไปทุบพอยุบตัวแล้วต้มดองเป็นผลมะกอกดอง ใส่ น้ำตาลพอหวานอมเปรี้ยว รสฝาดจะหายไปเอง บางครั้งนำไปเป็นเครื่องเคียงรับประทานกับ น้ำพริกหรือแจ่ว

สรรพคุณด้านสมุนไพร เปลือกต้น รสเผื่อน เปลือกแห้งชงน้ำดื่มกินเป็นยาฟอกเลือด หลังการคลอดบุตร ผล ทำให้ชุ่มคอ แก้กษะหายน้ำ

คุณค่าทางอาหาร

ผลมะกอกน้ำส่วนที่รับประทานได้ 100 กรัม ประกอบด้วย พลังงาน 86 แคลอรี น้ำ 75.8 กรัม ไขมัน 0.3 กรัม คาร์โบไฮเดรต 22.3 กรัม เยื่อใย 0.5 กรัม โปรตีน 1.0 กรัม แคลเซียม 14 มิลลิกรัม ฟอสฟอรัส 35 มิลลิกรัม เหล็ก 0.9 มิลลิกรัม วิตามินเอ 375 หน่วยสากล (I.U.) วิตามินบี 1 เท่ากับ 0.09 มิลลิกรัม วิตามินบี 2 เท่ากับ 0.05 มิลลิกรัม วิตามินซี 49 มิลลิกรัม และไนอะซิน 0.4 มิลลิกรัม

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

วงศ์ Euphorbiaceae

มะขามป้อม

ชื่อวิทยาศาสตร์

Phyllanthus emblica Linn

ชื่อสามัญ

Amla Fruits Tree, Malacca Tree, กำทวด, มะขามป้อม

แหล่งที่พบ

อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

ภาพที่ 6 ลักษณะต้นมะขามป้อมที่กำลังติดผล

ลักษณะทั่วไป

ลำต้น มะขามป้อมเป็นไม้ยืนต้น สูงประมาณ 8-12 เมตร เปลือก สีน้ำตาลอมเทา แตกเป็นร่องตามยาว กิ่งก้านแข็งเหนียว

ใบ เดี่ยวออกสลับ เรียงเป็น 2 แถวในระนาบเดียวกัน รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 0.4 - 0.7 เซนติเมตร ยาวประมาณ 1-1.2 เซนติเมตร ปลายแหลมโคนมน แผ่นใบเรียบสีเขียว ก้านใบสั้นมาก ใบย่อยจำนวน 22 คู่ เส้นใบไม่ชัดเจน เส้นกลางใบเห็นได้ล่างๆ

ดอก ขนาดเล็ก แยกเพศ ออกเป็นช่อ กระจุกที่ซอกใบ ดอกย่อยมีสีเหลืองนวลอ่อนๆ ออกเขียว ไม่มีกลิ่น กลีบดอกมี 5-6 กลีบ มีเกสรตัวผู้สั้นๆ 3-5 อัน ฐานรองดอกมี 6 แฉก ดอก

เพศเมียมีฐานรองดอกเป็นรูปถ้วย ขอบถ้วยหยัก รังไข่มี 3 ช่อง หลอดท่อรังไข่ปลายแยกเป็น 2 แฉก ไม่เท่ากัน ก้านดอกสั้น

ผล ทรงกลม ขนาด 1.2-3 เซนติเมตร เป็นพู่สั้นๆ จำนวน 6 พู ผิวเรียบ ผลอ่อนมีสีเขียวอมเหลือง พอแก่จะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองออกน้ำตาล ผลมีเนื้อหนา เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.2-2 เซนติเมตร เนื้อรับประทานได้ มีรสฝาดเปรี้ยวขม และอมหวาน เปลือกหุ้มเมล็ดแข็ง 6 สัน

เมล็ด ทรงรีสีเขียวเข้ม และมีเปลือกหุ้มเมล็ดแข็ง มีจำนวน 6 เมล็ดใน 1 ผล ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน และติดผลระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม

การใช้ประโยชน์

เนื้อผล แห้งหรือสด รับประทานขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ มะขามป้อมมีวิตามินซีสูง ใช้แก้โรคเลือดออกตามไรฟัน

น้ำคั้นจากผล แก้ท้องเสีย ขับปัสสาวะ

เปลือก ต้มดื่มแก้ไอ ขับเสมหะและไข้หวัด

ใบ ใช้ย้อมผ้าให้สีน้ำตาลแกมเหลือง

สรรพคุณทางด้านสมุนไพร

ราก น้ำต้มรากกินเป็นยาลดไข้ เป็นยาเย็น ฟอกเลือด และทำให้อาเจียน ถ้ากลืนรากจะได้สารที่มีคุณสมบัติเป็นยาฝาดสมานที่ดีกว่าสีเขียว (catechu)

ต้น เปลือกเป็นยาฝาดสมาน

ใบ น้ำต้มใบใช้อาบลดไข้

ดอก มีกลิ่นหอมคล้ายผิวมะนาว ใช้เข้าเครื่องยาเป็นยาเย็นและยาระบาย

ผล ใช้ได้ทั้งผลสด และผลแห้ง มีฤทธิ์กัดทำลาย เป็นยาเย็น ยาฝาดสมานลดไข้ ขับปัสสาวะ บำรุงหัวใจ ฟอกเลือด น้ำคั้นผลสดมีปริมาณวิตามินซีสูงกว่าน้ำส้มคั้นประมาณ 20 เท่า ในปริมาณเท่ากันใช้แก้โรคเลือดออกตามไรฟัน (scurvy) ใช้เป็นยาฝาดสมานแผล เพราะมี tannin แก้โรคเรื้อรังต่างๆ แก้บิด ท้องเสีย ใช้ควบกับธาตุเหล็กแก้โรคโลหิตจางและช่วยย่อย ถ้าหมักผล จะได้แอลกอฮอล์ กินแก้อาหารไม่ย่อย แก้ไอ และแก้โรคผิวหนัง

คุณค่าทางอาหาร

ผลมะขามป้อมสดในส่วนที่รับประทานได้ 100 กรัม ประกอบด้วย พลังงาน 58 แคลอรี น้ำ 84.1 กรัม ไขมัน 0.5 กรัม คาร์โบไฮเดรต 14.3 กรัม เยื่อใย 2.4 กรัม โปรตีน 0.7 กรัม แคลเซียม 29 มิลลิกรัม ฟอสฟอรัส 21 มิลลิกรัม เหล็ก 0.5 มิลลิกรัม วิตามินเอ 100 หน่วยสากล วิตามินบี 1 เท่ากับ 0.03 มิลลิกรัม วิตามินบี 2 เท่ากับ 0.04 มิลลิกรัม ไนอะซิน 0.2 มิลลิกรัม และวิตามินซี 276 มิลลิกรัม

มะเฒ่า

ชื่อวิทยาศาสตร์

Antidesma ghaesembilla Gaertn.

ชื่อสามัญ

มังเฒ่า (จันทบุรี), เฒ่าไขปลาคา (ชลบุรี), เฒ่า, เฒ่าทุ้ง (สงขลา),
เฒ่าข้าวเบา (ชุมพร) มะเฒ่า (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป

ลำต้น มะเฒ่าเป็นไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดย่อม ลำต้นตั้งตรงสูง 2 - 6 เมตร เนื้อไม้
แข็ง กิ่งแขนงแตกเป็นพุ่มทรงกลม

ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ถึงรูปวงรี กว้าง 3.5 - 4.5 เซนติเมตร ยาว 5 - 7
เซนติเมตร ผิวด้านบนเกลี้ยงหรือมีขนประปราย ด้านล่างมีขนสั้นๆ ใบอ่อนและยอดอ่อน สีแดงมี
ขน

ดอก ดอกสีขาวอมเหลืองนวล ช่อออกเป็นกระจุก ที่ซอกใบและปลายกิ่ง แต่ละช่อ
ประกอบด้วยดอกย่อยจำนวนมาก

ผล มีจำนวนมาก ขนาดเล็ก รูปทรงกลมแป้น เกาะติดตามแกนช่อดอก ผลอ่อนสี
เขียวอมขาว เมื่อสุกผลสีแดงคล้ำจนถึงดำ มีเมล็ดเดียว

ภาพที่ 7 ลักษณะใบ และช่อผลของมะเฒ่า

การใช้ประโยชน์

ผลมะเมาะมีรสเปรี้ยวปนฝาด กินได้ ต้มและราก มีรสจืด เป็นยาสมุนไพร รักษาโรค ได้หลายอย่าง เช่น แก้กษัย ขับปัสสาวะ บำรุงไต แก้มดลูกพิการ แก่ตกขาว แก้มดลูกอักเสบซ้ำ บวม ขับโลหิตและขับน้ำคาวปลา

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วงศ์ Guttiferae

ชะมวง

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Garcinia cowa</i> Roxb.
ชื่อสามัญ	Cowa, ชะมวง
ชื่อท้องถิ่น	โมง, ส้มโมง, โมง, ละโมง, ระโมง, ชะโวง
บริเวณที่พบ	อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
ออกดอก	เดือนมีนาคม
เก็บเกี่ยวผล	เดือนกรกฎาคม
ลักษณะทั่วไป	

ลำต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 4-10 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลเข้ม

ใบ เป็นใบเดี่ยว ประกอบด้วยแผ่นใบ และก้านใบ จัดเป็นใบ incomplete leaf ไม่ผลัดใบ เรียงตรงกันข้าม รูปรีหรือหอก ใบหอกกว้างปลายใบแหลม โคนใบสอบ ขอบใบเรียบ ใบอ่อนสีแดงอมเหลือง ใบแก่สีเขียวเข้ม แห้งสีน้ำตาลอ่อนแกมชมพู ท้องใบมีจุดและขีดสีดำน้อยๆ ขนาดใบกว้าง 3-5 เซนติเมตร ยาว 10-12 เซนติเมตร ก้านใบยาว 1-1.5 เซนติเมตร เส้นใบมีมาก ละเอียด แต่มองเห็นได้ทางหลังใบ มีรสเปรี้ยว

ตา เป็นตาแบบ simple bud

ดอก เป็นดอกสมบูรณ์ (complete flower) และจัดเป็นดอกสมบูรณ์เพศ (perfect flower) ประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 4 กลีบ มีสีเหลือง กลีบดอก 4 กลีบ สีส้มแดง และกลีบดอกหนา ขนาด 10-15 มิลลิเมตร องค์กรประกอบของดอกครบสมบูรณ์ ดอกเพศผู้และดอกเพศเมียอยู่ต่างต้นกัน ดอกเพศผู้ออกตามกิ่งเป็นกระจุก เกสรเพศผู้มีจำนวนมาก สีชมพูถึงแดง ดอกเพศเมียออกปลายกิ่ง ดอกมีกลิ่นหอมอ่อนๆ ก้านดอกสั้นมาก กลีบรองดอกและกลีบดอกคล้ายคลึงดอกเพศผู้ แต่มีขนาดใหญ่กว่าเล็กน้อย รังไข่แบบ superior รูปกลม ผิวเป็นพู 6-8 พู ก้านเกสรสั้น ยอดเกสรแยกเป็น 6-8 แฉก เป็นปุ่มปม ภายในแบ่งเป็น 6-8 ช่อง แต่ละช่องมีไข่ 1 หน่วย

ผล เป็นผลเดี่ยว ทรงกลม ด้านบนแบนเล็กน้อย ขนาดผลประมาณ 2.5-3.0 เซนติเมตร ผลอ่อนมีสีเขียวอมเหลือง ผลแก่เมื่อสุกมีสีเหลืองอมส้ม เมื่อสุกมีกลิ่นหอมเฉพาะตัว ผลสุกจะแตกออกเป็นหลายเลี้ยวภายใน เนื้อผลมีสีเหลืองส้ม จำนวนเมล็ดมีประมาณ 7-12 เมล็ด เมล็ดมีสีเหลืองถึงส้ม

การใช้ประโยชน์

ใบ ผล เป็นยาระบาย แก้ไข้

ผลอ่อน ฟอกเลือด

ใบอ่อน ใช้ประกอบอาหารให้รสเปรี้ยว

ราก แก้ไข้ตัวร้อน

ผล สามารถรับประทานได้แต่มียางมากทำให้ยางติดฟันจึงไม่นิยมรับประทาน มีรสชาติเปรี้ยว ทางภาคใต้ก็นิยมนำมาปรุงรสแกงส้ม

คุณค่าทางอาหาร

ใบอ่อนจำนวน 100 กรัม จะได้พลังงาน 51 กิโลแคลอรี น้ำ 84.1 กรัม โปรตีน 1.9 กรัม ไขมัน 0.6 กรัม คาร์โบไฮเดรต 9.6 กรัม เส้นใย 3.2 กรัม เถ้า 0.6 กรัม แคลเซียม 27 มิลลิกรัม ฟอสฟอรัส 13 มิลลิกรัม เหล็ก 1.1 มิลลิกรัม วิตามินเอ 7,333 หน่วยสากล (I.U.) วิตามินบี 1 มี 0.07 มิลลิกรัม วิตามินบี 2 มี 0.04 มิลลิกรัม วิตามินซี 29 มิลลิกรัม และไนอะซิน 0.2 มิลลิกรัม

ภาพที่ 8 ลักษณะต้น ดอก และผลของชะมวง

วงศ์ Melastomaceae

เอนอ้า

ชื่อวิทยาศาสตร์

Melastoma villosum Lodd.

ชื่อสามัญ

เบร้ ดอกขาว, เหมรุ ดอกขาว (สงขลา), มังเร ดอกขาว

(นครศรีธรรมราช), มังเคร ดอกขาว (ชุมพร), กั้นครกดอกขาว, เอน
อ้าดอกขาว (อีสาน), โคลงเคลงดอกขาว (กลาง), กะเร, มะเร, สาเหร์,
เหมร, เบร้, พญารากขาว

ลักษณะทั่วไป

ลำต้น เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ลำต้นกลม แตกกิ่งก้านสาขามาก

ใบ เดี่ยวรูปหอก ปลายแหลมมีเส้นใบตามยาว 3 เส้น มีขนสั้นๆ ปกคลุมหนาแข็ง
เล็กน้อย สีเขียวอมเหลือง ท้องใบสีอ่อน

ดอก มีสีขาวหรือชมพูม่วง ประกอบด้วยกลีบดอกจำนวน 5 กลีบ มีเกสรสีเหลือง

ผล ขนาดเล็กทรงกลมรูปถ้วย มีขนปกคลุม เมล็ดเล็กละเอียด ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

การใช้ประโยชน์

ราก มีรสขมใช้ปรุงเป็นยาดับพิษไข้ แก้อาการร้อนใน กระหายน้ำ ปรุงเป็นยาแก้ปวด
แก้มะเร็ง บำรุงธาตุ เจริญอาหาร

ดอก เป็นยาระงับประสาทและใช้ห้ามเลือดในคนที่เป็นริดสีดวงทวาร

ผล รสหวานฝาด รับประทานได้ ใบ ใช้รูดปลาไหล ขจัดเมือกได้ดี (โคลงเคลงดอก
ขาว เป็นโคลงเคลง ที่มีสรรพคุณทางยาดีกว่า โคลงเคลงดอกสีม่วง)

ภาพที่ 9 ลักษณะต้นและผลของต้นเอนอ้า ณ ภูจองนายอย จ.อุบลราชธานี

วงศ์ Moraceae

มะหาด

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Artocarpus lacucha* Roxb.

Artocarpus lakoocha Roxb.

ชื่อสามัญ กาแย, ตาแปง, มะหาด, มะหาดใบใหญ่, หาด อังกฤษเรียก Orange-barked
Tampang (แถมป้งเปลือกสีส้ม)

ภาพที่ 10 ลักษณะผลและต้นของมะหาด ณ อำเภวารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

แหล่งที่พบ

พบทั่วไปในประเทศกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยพบมากทางจังหวัดแถบ
อ่าวไทยฝั่งตะวันออกและทางภาคใต้ ปัจจุบันหาได้ไม่ยากนักในหลายอำเภอของจังหวัดจันทบุรี
สำหรับในจังหวัดอุบลราชธานีพบได้ที่บริเวณอำเภวารินชำราบ ในมหาวิทยาลัยพบจำนวน 1 ต้น
บริเวณใกล้หนองเส้าหล้า อายุมากกว่า 20 ปี และพบที่อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี

ลักษณะทั่วไป

มะหาดมี 2 พันธุ์ คือ มะหาดใบเล็กและมะหาดใบใหญ่ โดยดูจากขนาดของใบ

ลำต้น ต้นสูงใหญ่เปลาตรง เส้นผ่าศูนย์กลางกว่า 1 เมตร สูงได้ถึง 20-25 เมตร
เปลือกขรุขระ สีน้ำตาลดำหรือแดงอมน้ำตาล มียางสีขาวทั่วไป โคนแตกพู

ใบ ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปไข่หรือยาวรี ขนาด 10-30 เซนติเมตร x 5-15 เซนติเมตร
เส้นใบ 15-20 คู่ ใบอ่อนและกิ่งอ่อนมีขน หูใบเรียวแหลม เส้นใบชัดเจน โคนใบสอบแคบรูปลิ้น
หรือมน

ดอก ออกตามง่ามใบเป็นช่อเล็ก ๆ
เดียวกัน

สีเขียวอมเหลือง แยกเพศอยู่คนละช่อบนต้น

ผล เป็นผลรวมมีทั้งทรงกลม
และบิดเบี้ยว เส้นผ่าศูนย์กลาง 5 เซนติเมตร
ยาวประมาณ 6-7 เซนติเมตร ขนอ่อนตาม
ผิวเปลือกนุ่มราวกำมะหยี่ เปลือกสีเหลืองอม
ส้ม เนื้อสีเหลือง ยวงเล็กเมล็ดโต รูปรียาว
ประมาณ 1 เซนติเมตร เนื้อบาง ล้อมรอบ
ด้วยชั้นละเอียดมากมาย รสเปรี้ยวนำ ก้านผล
สั้นจมอยู่ในผล ติดผลประมาณเดือนมีนาคม

การใช้ประโยชน์

ต้นสูงใหญ่ แต่ละต้นจะมีรสชาติไม่
เหมือนกัน บางต้นอมเปรี้ยว บางต้นหวาน
พบได้ตามป่ากร้างทั่วไป เปลือกผลมียาง
เล็กน้อย 1 ผลประกอบด้วยหลายเมล็ด
เปลือกต้นสามารถนำไป บริโภคร่วมกับพลู
และ/หรือหมาก คล้ายๆ กับต้นสีเลือด ไม้
มะหาดสามารถนำไปทำโปงลาง แก่นเป็นยา
ขับพยาธิตัวตืด พยาธิไส้เดือน แก้อท้องอืดเฟ้อ ขับโลหิตและปัสสาวะกระปริดกระปรอย และแก้ผื่น
คัน สำหรับเปลือกลำต้นของมะหาดใบเล็กใช้รับประทานแทนหมากได้

ภาพที่ 11 ต้นมะหาดที่พบในอำเภอน้ำยืน

วงศ์ Myrtaceae

ลูกหว้า

ชื่อวิทยาศาสตร์

Syzygium cinereum (King) P. Chonfaranothai & J.Parn.

Eugenia pseudosubtilis King

ชื่อสามัญ

หว้า (ไทย), Kerian, Kelat Puteh, Krian Batu (มาเลเซีย) ปริง (เขมร, สุรินทร์)

ภาพที่ 12 ต้นและลูกหว้า ณ อ.วารินชำราบ จ. อุบลราชธานี

ลักษณะทั่วไป

ลำต้น เป็นไม้สูงพุ่มค่อนข้างโปร่ง ลำต้นตรงสูงได้ 20-25 เมตร เปลือกลำต้นที่ยังสาวสีเทาอ่อนๆ หรือ ชมพูเรื่อๆ ล่อนเป็นแผ่นบาง กิ่งอ่อนที่เจริญออกมาใหม่ (กิ่งเพศสด) มีสีน้ำตาลอมแดงแล้วเปลี่ยนเป็นน้ำตาลอ่อนจนเกือบขาว ผิวเรียบ

ใบ ออกตรงข้ามรูปขอบขนาน (oblongus) ขนาดปานกลาง 5-16 x 3-7.5 เซนติเมตร โคนก้านใบที่ยังอ่อนบางครั้งสีแดง แล้วเปลี่ยนเป็นเขียวอมเหลืองเมื่อแก่ ยาว 0.5-1.23 เซนติเมตร ปลายใบมนป้าน (obtusus) เส้นใบ 6-9 คู่ ห่างกันได้จางหะพодиๆ มองเห็นชัดเจนทั้งด้านบนและด้านล่างของใบที่แตกใหม่ๆ ออกสีแดง เมื่อแก่สีเขียวค่อนข้างดำ ส่วนใต้ใบสีเหลืองปนเขียว ด้านมาก

ดอก ขนาดกว้างประมาณ 0.5 เซนติเมตร ขนาดเล็กสีเขียวอมเหลือง ออกเป็นช่อสั้น ๆ จำนวนมากตามข้อของโคนยอดที่แตกใหม่ที่เนื้อไม้ยังไม่เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล

ผล เกะก้นเป็นพวง สีเปลี่ยนจากเขียวเป็นชมพูแล้วแดงเข้ม สุกเต็มที่เป็นสีดำ ทรงกลมและแบนเล็กน้อย หรือทรงยาวรี ในส่วนที่ติดกับก้านผล ปลายหรือก้นผลบวม เนื้อบาง รสหวานชุ่มคอ เมล็ดเดี่ยว

ภาพที่ 13 ลูกหว้าสีดำที่พบ ณ ภูจองนายอย จ.อุบลราชธานี

การใช้ประโยชน์

ผลสามารถรับประทานสดได้ มีรสชาติหวานอมเปรี้ยว และมีความฝาดเล็กน้อย นิยมบริโภคผลที่มีสีม่วงเข้ม เพราะสุกแก่เต็มที่ นอกจากนี้ยังสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อีกหลากหลายชนิด เช่น ไวน์ แยม และน้ำผลไม้เข้มข้น เป็นต้น

สรรพคุณทางด้านสมุนไพร ได้แก่

เปลือกต้น ต้มน้ำมีรสฝาดดื่มแก้บิด อมแก้ปากเปื่อย

เปลือกและใบ รสฝาด ต้มเป็นยาอม ยากวาดรักษาปาก คอเปื่อย เป็นเม็ดตามลิ้นและคอ แก่น้ำลายเหนียว

ผล รสฝาด ๆ หวานอมเปรี้ยว ผลดิบแก้ท้องเสีย เมล็ด รสฝาด ลดน้ำตาลในเลือด แก้ท้องเสีย ถอนพิษจากเมล็ดสะลงใจ (โกฐกะลั่ง) ต้มเป็นผงแก้ปัสสาวะมาก ผลแก่ใช้รับประทานเป็นผลไม้

คุณค่าทางอาหาร

ผลสุก 100 กรัม ประกอบด้วย พลังงาน 60 แคลอรี น้ำ 82.7 กรัม ไขมัน 0.1 กรัม คาร์โบไฮเดรต 15.8 กรัม เยื่อใย 0.3 กรัม โปรตีน 0.7 กรัม แคลเซียม 8 มิลลิกรัม ฟอสฟอรัส

13 มิลลิกรัม เหล็ก 0.2 มิลลิกรัม วิตามินบี 2 เท่ากับ 0.01 มิลลิกรัม ไนอะซิน 0.9 มิลลิกรัม
และวิตามินซี 14 มิลลิกรัม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วงศ์ Oxalidaceae

ตะลิงปลิง

ชื่อวิทยาศาสตร์

Averrhoa bilimbi L.

ชื่อสามัญ

ตะลิงปลิง, Bilimbi, Cucumber Tree

ลักษณะทั่วไป

ตะลิงปลิงเป็นไม้ผลเขตร้อนที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในแถบชายทะเลของประเทศบราซิล ปัจจุบันนำมาปลูกเป็นไม้ประดับในสวนกันมาก

ลำต้น เป็นไม้ต้นที่สูงได้ถึง 15 เมตร

ใบ จัดเป็นใบประกอบแบบขนนก ปลายคี่เรียงสลับกัน ใบย่อยรูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม มีขนนุ่ม

ดอก ช่อดอกเป็นกระจุกอยู่ตามลำต้น มีกลีบดอกสีแดงอมม่วง ขนาดประมาณ 1.5 เซนติเมตร และมีกลิ่นอ่อนๆ ทนอย่บานได้นาน 1-2 สัปดาห์ ขึ้นอยู่กับความตก

ผล ทรงรี ป้อม ยาว 4-10 เซนติเมตร น้ำหนัก ปลายแหลม และเว้าเป็นพูตื้นๆ 4 พู สีเขียวอมเหลือง ผลสามารถทยอยเก็บได้หลังออกดอกติดผล 1-2 เดือน โดยเลือกเก็บผลที่มีสีเขียวอ่อนอมเหลืองเล็กน้อย เนื้อผลจะกรอบและมีรสกลมกล่อม ไม่ควรเก็บเมื่อผลมีสีเหลืองมาก เพราะเนื้อจะเละ หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วควรล้างให้สะอาด เช็ดผลให้แห้ง ใส่กล่องพลาสติกอย่าให้น้ำค้างอยู่ เก็บในตู้เย็นได้นาน 1-2 สัปดาห์

ตะลิงปลิงเป็นพืชร่วมวงศ์กับมะเฟือง มีลักษณะใบคล้ายกันมาก ลักษณะง่าย ๆ ที่บอกความแตกต่างของผลไม้ทั้งสองชนิดนี้ก็คือ มะเฟืองมีเปลือกต้นสีน้ำตาลตามเข็มนาฬิกา ใบป้อมเกือบกลม ดอกสีชมพูอมม่วง ออกที่ซอกใบปลายยอด ส่วนตะลิงปลิงมีใบแคบเรียวยาว ดอกแดง ออกตามลำต้น ส่วนผลแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ผลมะเฟืองมีขนาดใหญ่กว่าตะลิงปลิงมาก

การใช้ประโยชน์

ผลมีรสเปรี้ยวจึงเป็นที่นิยมของสาว ๆ บางบ้านมักเก็บผลอ่อนมาจิ้มกินกับกะปิหรือน้ำปลาหวาน หรือผานเป็นแว่นทำเป็นส้มตำตะลิงปลิง บ้างก็กินร่วมกับอาหารรสจัด หรือใช้เป็นเครื่องปรุงรสเปรี้ยวในแกงส้ม แกงคั่ว ต้มยำ หรือยำ ก็ให้รสกลมกล่อม จะนำมาแช่อิ่มก็อร่อยมาก ในฤดูร้อนก็ทำเป็นน้ำผลไม้ที่ให้แคลอรีต่ำและวิตามินเอสูง แต่พบว่าผลมีกรดโพแทสเซียมออกซาลิกจึงไม่ควรกินติดต่อกันนาน เพราะอาจทำให้เลือดตกตะกอนได้

สำหรับคุณค่าทางด้านสมุนไพร ใบนำมาต้มน้ำดื่มช่วยรักษาอาการอักเสบของลำไส้ใหญ่ได้ ผลช่วยแก้ไข้ บำรุงร่างกาย แก้ไอ แก้เลือดออกตามไรฟันได้ดี แก้ผดผื่นคัน ช่วยให้เจริญ

อาหาร ทั้งยังใช้น้ำคั้นมาหยอดตา บรรเทาอาการตาอักเสบ และช่วยรักษาอาการริดสีดวงทวารได้
ทั้งต้นและใบมีกรดไฮโดรไซยานิก (hydrocyanic acid) ที่เป็นพิษกับร่างกาย จึงไม่ควรกินสด

ภาพที่ 14 ลักษณะดอก ผล และต้นของตะลิงปลิงที่พบในอำเภอเขมราฐ จ.อุบลราชธานี

วงศ์ Rubiaceae

ลูกยอ

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Morinda citrifolia</i> L.
ชื่อสามัญ	ยอบ้าน (กลาง), มะตาเสือ (เหนือ), ลูกยอ
แหล่งที่พบ	ก้นทลัษณ์ ศรีสะเกษ
ลักษณะทั่วไป	

ลำต้น เป็นพรรณไม้ต้นขนาดเล็กจะแตกกิ่งก้านสาขาไม่มากนักผิวของลำต้นเป็นสีน้ำตาลเทา ๆ เกลี้ยง ลำต้นสูงประมาณ 1-6 เมตร

ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงกันเป็นคู่ ๆ ไปตามข้อต้น ลักษณะของใบเป็นรูปมนรี ปลายและโคนจะแหลม ขอบใบเป็นคลื่นผิวใบเป็นมันสีเขียว ขนาดของใบกว้างประมาณ 2.5-7 นิ้ว ยาว 6-12 นิ้ว ก้านใบยาว 0.5 นิ้ว

ดอก ออกเป็นช่ออยู่ตามง่ามใบ ช่อดอกยาว 1-1.5 นิ้ว มีสีขาวและมีขนาดเล็ก โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปท่อและปลายดอกจะแยกออกเป็น 5 กลีบ ยาว 4.5-5 มิลลิเมตร กลีบด้านนอกจะเรียบ แต่ด้านในนั้นจะมีขนหนาแน่นเฉพาะส่วนบน

ผล เป็นทรงกลมหรือรี ผิวจะเป็นตุ่ม ๆ รอบ ๆ ผลเมื่อยังอ่อนสีเขียว พอแก่เก็บเกี่ยวได้จะเปลี่ยนเป็นสีทอมเขียว หรือเหลือง ภายในมี 1 เมล็ด โตประมาณ 1-2 นิ้ว ยาว 1.5-4 นิ้ว

ภาพที่ 15 ลักษณะดอกและผลของลูกยอ

การใช้ประโยชน์

ต้น ใช้เป็นส่วนผสมกับสมุนไพรอื่นเป็นยารักษาวัณโรค

ใบ รับประทานแก้กระษัย หรือคั้นเอาน้ำสระผมฆ่าเหา ทาแก้โรคเกาต์ ปวดตามข้อเล็ก ๆ ของนิ้วมือนิ้วเท้า และถ้าใช้ผสมกับสมุนไพรอื่นจะเป็นยาแก้วัณโรค บางครั้งใช้เป็นผักรองกระทงห่อหมก

ดอก เป็นส่วนผสมของสมุนไพรชนิดอื่น เพื่อแก้วัณโรค

ผล มีรสเผ็ดและร้อน ช่วยขับลมบำรุงธาตุ เจริญอาหาร ผสมยาแก้สะอึก อมแก้เหงือกเปื่อย ระบุเสีย ฟอกเลือดขับน้ำคาวปลา แก้เสียงแหบแห้ง แก้วต๋ยเอ็น แก้วร้อนในอก แก้กระษัย แก้วอาเจียน จะนำมาหมกหรือต้มกับน้ำรับประทานก็ได้ บางคนก็นิยมนำมาจิ้มกับน้ำผึ้งเพื่อรับประทาน

ราก แก้กระษัย เป็นยาระบาย ใช้ผสมยารักษาวัณโรค รากของต้นยอนี้ใช้เป็นสีย้อมผ้าก็ได้ โดยที่ต้นยอนี้จะต้องอายุราว ๆ 3-4 ปีถ้าหลังจากนี้แล้วคุณภาพของสีจะเสื่อมลง นอกจากนี้ส่วนรากของต้นยังใช้เป็นสีย้อมผ้า เช่น พอกผ้าต่าง ๆ และผ้าไหม ไหมพรมได้อีกด้วย เปลือกรากจะให้สีแดง เนื้อรากจะให้สีเหลือง แต่ถ้าใช้โดยไม่แยกส่วนก็จะได้สีเหลืองปนแดง ฉะนั้นถ้าจะให้สีต่างกันออกไปก็ต้องนำโลหะต่างชนิดกันมาผสม เช่น สีนํ้าตาลอ่อนเมื่อผสมกับเกลือของ chromium สีม่วงแดงดำก็ผสมกับเกลือของเหล็ก และสีแดงหรือชมพูเมื่อผสมกับเกลือของ alumina สีผสมสดกับเกลือของดีบุก ฯลฯ สีที่ย้อมจากรากยอนี้จะเป็นสีที่คงทน ชักฟอกสีก็ไม่ตก แต่ถ้าจะให้สีที่ย้อมนั้นสดใสให้เติมกรดน้ำส้มลงไปในขณะที่ย้อม

วงศ์ Rutaceae

มะตูม

ชื่อวิทยาศาสตร์

Aegle marmelos (Linn.) Corr.

ชื่อสามัญ

Bael Fruit Tree, Bengal Quince, Bilak, ตูม (ใต้), กะทันตาเถร, ตุ่ม
ตั้ง, มะปิ่น (เหนือ) พะโนงค์ (เขมร), มะปี่สา, มะปี่สา (กะเหรี่ยง
แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทั่วไป

ลำต้น มะตูมเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางสูงถึง 15 เมตร ลำต้นและกิ่งมีหนามแข็งแหลมคม เรือนยอดกลม เปลือกลำต้นเรียบ สีน้ำตาล

ใบ เป็นใบประกอบชนิด มีใบย่อยสามใบ ออกเวียนกันรอบกิ่ง ใบย่อยรูปไข่หรือรูปหอกแกมรูปไข่ ปลายเรียวแหลม กว้าง 1.75 - 7.5 เซนติเมตร ยาว 4 - 13.5 เซนติเมตร ขอบใบหยักเป็นใบเลื่อยฐานใบมน ก้านใบยาว ใบมีกลิ่นหอม โคนใบสอบมน เนื้อใบบางเกลี้ยง แตกยอดอ่อนออกตลอดปี

ดอก ขนาดเล็กสีอมเขียวหรือเหลืองอ่อน กลิ่นหอม ออกรวมกันเป็นช่อสั้นๆ บริเวณปุ่มปมตามกิ่ง เป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบฐานดอกกางแผ่เป็นรูปดาว มี 4-5 แฉกแหลมๆ กลีบดอกมี 5 กลีบ เกสรตัวผู้มีมาก

ผล รูปไข่ถึงค่อนข้างกลมป้อม ขนาดใหญ่วัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ 8-10 เซนติเมตร ยาวประมาณ 12-18 เซนติเมตร เปลือกสีเขียวอ่อนถึงเหลืองผิวเรียบ และแข็งมาก ภายในมีเนื้อเยื่อสีส้มที่มียางเหนียวๆ เมล็ดมีจำนวนมาก รูปรีและแบน ประเภของมะตูมสามารถจำแนกได้ 3 ชนิดคือ มะตูมไข่ ผลกลมคล้ายลูกมะขวิดเปลือกบาง มะตูมบ้าน ผลกลมยาวเปลือกหนา และ มะตูมน้ำ ผลกลมยาวเปลือกหนา เอาน้ำกดบ่มได้ ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม และติดผลระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์

การใช้ประโยชน์

ยอดอ่อน/ผลดิบ รับประทานเป็นผัก

ราก รสปร่า ขา ขึ้นเล็กน้อย แก้พิษฝี แก้ไข้ แก้ลมหืดหอม ไช่ ช่วยบำบัดเสมหะ รักษาฝ้า

ใบ มีรสฝาด เป็นยาบำรุงธาตุ ทำให้เจริญอาหารแก้โรคลำไส้ แก้ท้องเดินน้ำที่คั่งจากใบใช้แก้หวัด แก้หลอดลมอักเสบ

ผลอ่อน เป็นยาบำรุงธาตุเจริญอาหาร และช่วยขับลมผาย

ผลสุก รสหวาน สรรพคุณแก้ลม แก้เสมหะ แก้มูกเลือด บำรุงไฟธาตุ แก้กระหายน้ำ ขับลม นอกจากนี้ ผลมะตูมยังมีสรรพคุณพิเศษคือมีฤทธิ์ลดความกำหนัด คลายกังวล และช่วยให้สมาธิดีขึ้น ชาวพุทธจึงนิยมใช้ทำเป็น น้ำปานะ ถวายพระสงฆ์

ภาพที่ 16 ลักษณะผลของมะตูม
ที่มา: สานพฤษภาคมศักราช 2542

คุณค่าทางอาหาร

ผลมะตูมสุกในส่วนที่รับประทานได้ 100 กรัม ประกอบด้วย คาร์โบไฮเดรต 34.7 กรัม โปรตีน 1.8 กรัม ไขมัน 0.3 กรัม เยื่อใย 2.9 กรัม แคลเซียม 85 มิลลิกรัม ฟอสฟอรัส 50 มิลลิกรัม เหล็ก 0.6 มิลลิกรัม วิตามินเอ 92 หน่วยสากล วิตามินบี 1 เท่ากับ 1.3 มิลลิกรัม วิตามินบี 2 เท่ากับ 1.19 มิลลิกรัม วิตามินซี 8.0 มิลลิกรัม และไนอะซิน 1.1 มิลลิกรัม

วงศ์ Sapindaceae

ชำมะเลียง

ชื่อวิทยาศาสตร์

Lepisanthes fruticosa (Roxb.) Leenth.

ชื่อสามัญ

ชำมะเลียง, ชำมะเลียงบ้าน, พุมเรียง, มะเถ้า,
พุมเรียงสวน, ชุมเรียง, มะเต้า (ภาคเหนือ),
พูเวียง (นครราชสีมา), โคมเรียง (ตราด),
หวดข้าใหญ่

ลักษณะทั่วไป

ชำมะเลียง มีถิ่นกำเนิดในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เขตอินโดจีน และ
มาเลเซีย ในเมืองไทยมักขึ้นอยู่ตามป่าโปร่งทั่วไป

ลำต้น เป็นไม้พุ่มอายุหลายปี ต้นสูงได้ถึง 15 เมตร เปลือกสีน้ำตาล แตกเป็นร่อง เรือน
ยอดเป็นรูปทรงกรวยแคบหรือรูปทรงกระบอก

ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ประกอบด้วยใบรูปไข่หรือไข่กลับแกมรูปขอบ
ขนาน ปลายใบมนหรือแหลม ยอดอ่อนมีสีแดงเรื่อ และมีหูใบเป็นแผ่นกลมใหญ่ประกบอยู่ที่โคน
ก้าน ใบย่อยออกตรงข้ามกันเล็กน้อย 5-7 คู่ แผ่นใบเกลี้ยง เป็นมัน ขอบใบเรียบ ขนาดใบย่อย
กว้าง 2-3 เซนติเมตร ยาว 7-12 เซนติเมตร

ดอก ช่อดอกยาวผลิตามลำต้น ช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคม ห้อยลง มีดอกเล็กๆ สี
ขาว สีแดงสด หรือสีม่วง บานจากปลายช่อมายังโคนช่อ แต่ละช่อมีทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอก
ไม่สมบูรณ์เพศปนกัน ดอกเพศผู้มีเกสร 8 อัน ติดอยู่ด้านหนึ่งของฐานรองดอกที่นูนขึ้น ยาว 3-4
มิลลิเมตร มีก้านชูอับละอองเกสรสั้นๆ ดอกเพศเมียมีเกสร 1 อัน รังไข่ติดอยู่เหนือฐานรองดอก
มีเกสรตัวผู้ไม่เจริญ 8 อัน ติดอยู่รอบๆ รังไข่ รังไข่มี 3 พู แต่ละพูมี 3 ช่อง แต่ละช่องมีไข่ 1
หน่วย ช่อดอกยาว 10-20 เซนติเมตร กลีบรองกลีบดอกมี 5 กลีบ รูปรี กว้าง 3-4 มิลลิเมตร
ยาว 5-6 มิลลิเมตร

ผล มีรูปทรงหลายแบบ อาจกลมแบน รูปไข่ หรือรูปรี เส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4
เซนติเมตร เมื่อสุกมีสีแดงคล้ำ เนื้อนุ่มห่อหุ้มเมล็ดกลมแบน สีน้ำตาลคล้ำ ผลจะทยอยแก่และสุก
ภายใน 1-2 เดือนหลังดอกบาน ใช้น้ำการเก็บเกี่ยวที่ใช้คือสีผิวผล ควรเป็นสีม่วงถึงม่วงคล้ำ ปกติ
ออกดอกระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม และเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ระหว่างเดือนมีนาคมถึง
เดือนเมษายน

การใช้ประโยชน์

ขำมะเลียงเป็นผลไม้พื้นบ้านที่นิยมปลูกอยู่ตามริมตลิ่งของสวนผลไม้เก่า ปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้รู้จักมากนัก ผลสุกเก็บกินสดๆ ได้ ให้รสหวานอมฝาดเล็กน้อย และทำให้ปากดำ แต่มีเฉพาะในช่วงฤดูร้อนเท่านั้น อีกทั้งยอดอ่อนยังกินเป็นผักสดกับอาหารรสจัดต่างๆ หรือใส่ในแกงดอกสลิด แกงเลียง หรือแกงส้มได้ สำหรับคุณค่าทางด้านสมุนไพรมีดังนี้ ราก รสเมาเบื่อเย็น แก้ไข้เหนือ ไข้สันนิบาต แก้ไข้ร้อนใน กระสับกระส่าย แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ ผลสุกมีรสฝาด ใช้แก้ท้องเสีย แต่ไม่ควรกินมากเพราะจะทำให้ท้องผูก

ภาพที่ 17 ลักษณะต้นและผลของขำมะเลียง

มะหาด

ชื่อวิทยาศาสตร์

Lepisanthes rubiginosa (Roxb.) Leenh.

ชื่อสามัญ

ชำ (ทั่วไป) หวดกลาง สีฮอกน้อย (ภาคเหนือ) หวดคา มะหาดป่า
(ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ชันรุ มะหาดบาท มะหาดลิง
(ภาคตะวันออกเฉียงใต้) กะชำ กำจำ กำชำ มะจำ นำชำ (ภาคใต้)

ลักษณะทั่วไป

มะหาดมีการกระจายพันธุ์ในป่าเกือบทุกชนิดทั่วทุกภาคของประเทศ ที่ความสูงตั้งแต่ระดับทะเลปานกลางถึง 300 – 1,200 เมตร ในต่างประเทศพบที่ตอนใต้ของประเทศไทย จีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ และออสเตรเลีย

ลำต้น มะหาดเป็นไม้ต้น สูงถึง 16 เมตร เปลือกค่อนข้างเรียบ สีน้ำตาลถึงสีเทา

ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ มีใบย่อย 3–6 คู่ เรียงตรงข้าม หรือเยื้องกัน บางครั้งสลับ แผ่นใบย่อยรูปไข่ ถึงรูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ กว้าง 2–11 เซนติเมตร ยาว 4–30 เซนติเมตร ปลายป้านถึงเรียวแหลม โคนมนถึงรูปปลีมนกว้าง ผิวใบมีขนยาวประปราย ทั้ง 2 ด้าน

ดอก ขนาดเล็ก สีขาวถึงเหลือง กลิ่นหอมหวาน ออกเป็นช่อตามปลายกิ่งและตามง่ามใบใกล้ยอด ช่อดอกยาวถึง 50 เซนติเมตร

ผล ทรงกลม กว้างประมาณ 7–10 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 8–15 เซนติเมตร น้ำหนัก เมื่อสุกสีม่วงแดงถึงเกือบดำ ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน และเก็บเกี่ยวผลระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนเมษายน

ภาพที่ 18 ลักษณะต้นมะหาดที่พบ ณ อ.น้ำยืน

การใช้ประโยชน์

เนื้อไม้ใช้ก่อสร้าง ทำไม้ฟันและด้ามเครื่องมือการเกษตร ใบอ่อนรับประทานเป็นผัก ผลมีรสหวานอมเปรี้ยว กินได้ ใบผสมกับสมุนไพรอื่น ต้มน้ำดื่มแก้ช้ำ รากใช้แก้ไข้ แก้พิษฝัภายใน ตำพอกที่หัวแก้ไข้ และโรคผิวหนัง

เมล็ด แก้วโรโอหอบ ชางเด็ก

ภาพที่ 19 ลักษณะดอกและผลของมะหวดที่พบบริเวณอำเภอน้ำเย็น จ.อุบลราชธานี

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

วงศ์ Sapotaceae

ละมุดเขมร

ชื่อวิทยาศาสตร์

Pouteria campechiana (Kunth)

Baehni.

ชื่อสามัญ

Canistel, Egg Fruit, เขมา, เขียนท้อ,
โตมา, ละมุดเขมร

ลักษณะทั่วไป

ละมุดเขมร มีถิ่นกำเนิดทางตอนใต้ของอินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นไม้ต้นที่สูงได้ถึง 10 เมตร

ใบ เป็นรูปหอกกลับปลายเรียวแหลม สีเขียวเข้มเป็นมัน ออกเวียนรอบกิ่ง

ดอก ช่อดอกออกที่ซอกใบใกล้กับปลายยอด ดอกสีขาว

ผล ทรงรีปลายมนดูคล้ายมะม่วง หรือทรงกลม เมื่อสุกมีสีเหลืองสด เนื้อนุ่มและมีกลิ่นหอม เมล็ด รูปไข่ขนาดใหญ่ 5-6 เซนติเมตร สีน้ำตาล และมีขั้วผลขนาดใหญ่ ดัชนีการเก็บเกี่ยวคือ สีผิวผลควรมีสีเหลืองประมาณ 60-80 เปอร์เซ็นต์ สามารถเก็บรักษาในสภาพอุณหภูมิห้องได้นาน 3-5 วัน ผลจะทยอยสุกเป็นสีเหลือง นิ่ม สามารถนำผลที่สุกแล้วไปเก็บในตู้เย็นได้อีกนาน 5-7 วัน

ภาพที่ 20 ลักษณะดอก ผล และเมล็ดของละมุดเขมร

การใช้ประโยชน์

การบริโภคสามารถทำได้โดยการปอกเปลือกและฝานกินสดๆ ถ้าผลสุกงอมมากๆ สามารถแกะเปลือกลอกออกได้ง่าย ไม่มียาง แต่มีกลิ่นแรง เนื้อผลสีเหลืองนํ้ม สามารถรับประทานผลสดหรือน้ำผลไม้ปั่น

ภาพที่ 21 ความหลากหลายของทรงผลละมุดเขมร

เดือยไก่อ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mudhuca thorelii* (Dubard) H.J. Lam.

ชื่อสามัญ เดือยไก่อ ละมุดป่า

ลักษณะทั่วไป

ลำต้น เป็นไม้ยืนต้น ลำต้นสูงประมาณ 5-10 เมตร เปลือกลำต้นแตกเป็นร่องตามความยาวมีสีเทา

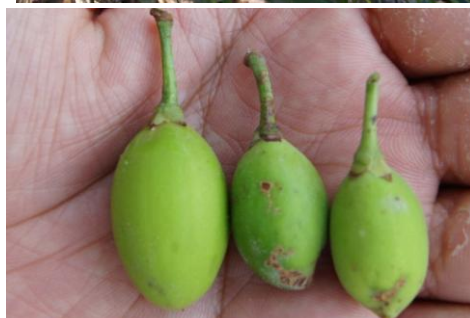
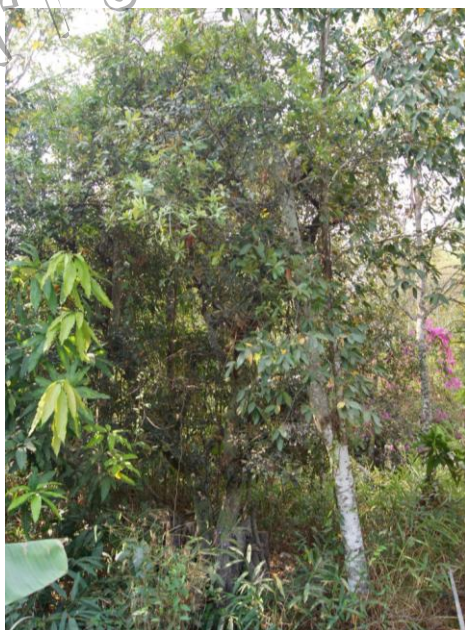
ใบ เป็นใบเดี่ยว มีการเรียงแบบสลับเวียนรอบกิ่ง บริเวณปลายกิ่งจะมีความถี่ของใบมากขึ้น ใบมีรูปทรงแบบหอกกลับ มีขอบใบขนานเรียบไม่มีรอยหยัก กว้างประมาณ 3-5 เซนติเมตร และยาวประมาณ 5-8 เซนติเมตร ปลายใบอาจเว้าหรือมนเล็กน้อย สำหรับฐานใบจะแหลมและสอบเข้ามา ผิวใบเรียบและเป็นมันเงา

ดอก ออกเป็นช่อ ตามบริเวณซอกใบหรือปลายกิ่ง ประกอบด้วยกลีบเลี้ยงจำนวน 4 กลีบ และกลีบดอกจำนวน 6 กลีบ มีสีขาว

ผล มีลักษณะคล้ายผลมะกอก เป็นทรงกระบอก มีสีเขียวขณะผลอ่อน และมีสีแดงเมื่อสุก ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ประมาณเดือนมีนาคม

การใช้ประโยชน์

สามารถรับประทานผลสดได้ มีรสฝาด และยังมีสรรพคุณช่วยสมานแผล

ภาพที่ 22 ลักษณะต้น ใบ และผลของเดือยไก่อ

หมากยาง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Chrysophyllum cainito* L.

ชื่อสามัญ Star Apple, สตาร์แอปเปิ้ล,
ลูกยาง, หมากยาง

สถานที่พบ วารินชำราบ โขงเจียม มุกดาหาร
สมุทรสาคร ช้องเม็ก และบริเวณ
รอบบ้าน/ป่าชุมชนของหมู่บ้าน

ลักษณะทั่วไป

หมากยางมีการกระจายพันธุ์ในหมู่เกาะอินดีสตะวันตก และในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบปลูกมากในไทย ฟิlippินส์ และประเทศในแถบอินโดจีน

ลำต้น เป็นไม้ต้นที่สูงได้ถึง 30 เมตร ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาว

ใบ รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับปลายเรียวแหลม ออกเรียงสลับในระนาบเดียวกัน แผ่นใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ยอดอ่อนและใต้ใบมีขนสีน้ำตาลปกคลุมดูสวยงาม

ดอก ช่อดอกออกที่ซอกใบ ปลายยอด มีดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอก 5 กลีบ สีเหลืองอมม่วงเรื่อ ผลิบานในช่วงฤดูฝน

ผล ทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 5-10 เซนติเมตร เมื่อสุกมีสีเขียวอมม่วงเรื่อเป็นมัน เนื้อนุ่ม สีม่วงเรื่อ และฉ่ำน้ำ ภายในมีเมล็ดแบนสีน้ำตาล 3-10 เมล็ด แต่ละเมล็ดมีหัวเมล็ด (hilum) ยาว ออกดอกประมาณเดือนพฤศจิกายน และเริ่มเก็บเกี่ยวในเดือนมกราคม

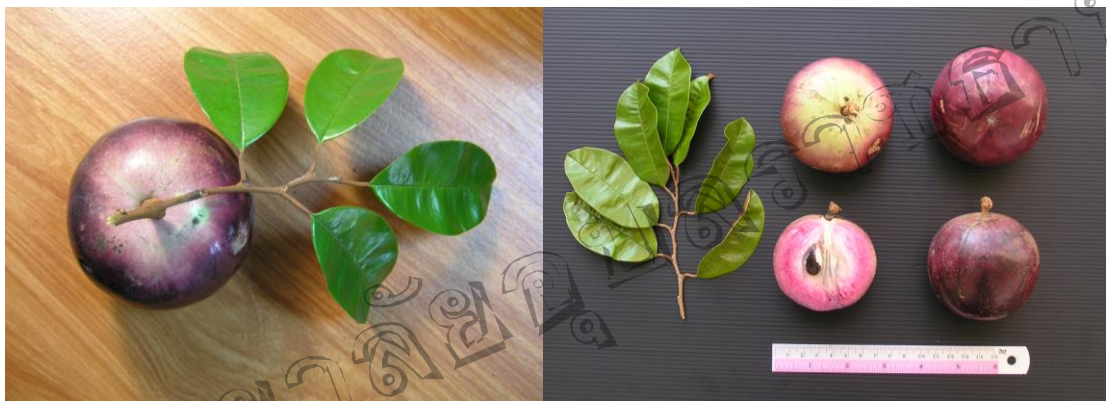

ภาพที่ 23 ลักษณะต้นและอุปกรณ์เก็บเกี่ยวของหมากยาง

การใช้ประโยชน์

ผลไม้ชนิดนี้นิยมบริโภคกันในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกกันว่า “ลูกยาง” เพราะเมื่อผ่าก็จะมีน้ำยางสีขาวซึมออกมา ทำให้หลายคนไม่กล้ารับประทาน แต่พอได้ชิมจึงรู้ว่าอร่อย รสหวาน จนลิ้มน้ำยางทันที และถ้ายังเก็บไว้จนเป็นสีม่วงทั้งผลก็จะมีน้ำยาง บ้างก็นำมาทำเป็นไอศกรีมผลไม้ แต่มีให้กินในช่วงปลายฤดูหนาวเข้าฤดูร้อนเท่านั้น

สำหรับด้านโภชนาการ เป็นผลไม้ที่ให้พลังงานสูง ทั้งเปลือกต้น น้ำยาง ผล และเมล็ด มีสรรพคุณเป็นสมุนไพรได้ ด้วยความสวยงามของทรงพุ่ม และใบ จึงนิยมปลูกเป็นไม้ประดับกันมาก นอกจากนี้เนื้อไม้ที่มีสีน้ำตาลแดงยังใช้ทำเครื่องเรือนต่างๆ ได้ ในต่างประเทศใช้กิ่งแห้งเป็นวัสดุปลูกกล้วยไม้

ภาพที่ 24 ลักษณะผลทั้งภายนอกและเนื้อผลของหมากยาง

ภาพที่ 25 ลักษณะเมล็ดของหมากยาง

ดัชนีการเก็บเกี่ยว

หลังออกดอก 5-6 เดือน ผลจะทยอยแก่พร้อมให้เก็บมากขึ้น ควรเลือกผลที่มีสีม่วง 30-50 เปอร์เซ็นต์ ใช้กรรไกรตัดให้มีข้อติดอยู่ จะช่วยให้เก็บไว้ได้นานขึ้น

การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว

ใส่ในตะกร้าที่โปร่ง แห้ง สามารถเก็บไว้ได้นาน 1 สัปดาห์ ถ้านำผลสุกเต็มที่ไว้ในตู้เย็นก็จะเก็บได้นานขึ้น

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มิราเคิล

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Synsepalum dulcificum* Daniell
ชื่อสามัญ มิราเคิล Miracle fruit, Miracle Berry
ลักษณะทั่วไป

เป็นพืชที่มีถิ่นกำเนิดในแอฟริกาตะวันตก

ลำต้น เป็นไม้พุ่มมีความสูงประมาณ 6 เมตร ไม่ผลัดใบ

ใบ ใบเดี่ยว มีสีเขียวเข้ม ทรงกระบอก

ดอก มีสีขาว สามารถออกได้ตลอดทั้งปี เริ่มออกดอกครั้งแรกหลังจากปลูกด้วยเมล็ดประมาณ 2 ปี

ผล มีขนาดเล็กทรงกระบอก สีแดงสด ยาวประมาณ 2-3 เซนติเมตร เปลือกบาง และมีเมล็ดจำนวน 1 เมล็ด/ผล

ภาพที่ 26 ลักษณะต้น ใบ และผลของมิราเคิล

การใช้ประโยชน์

รับประทานผลสด มีลักษณะพิเศษคือ สามารถทำให้อาหารที่มีรสเปรี้ยวกลายเป็นรสหวานได้หลังจากรับประทานมิราเคิลไปแล้ว สามารถนำไปผลิตไวน์ ในประเทศญี่ปุ่นใช้เป็นสารให้ความหวานแทนน้ำตาลสำหรับผู้ป่วยโรคที่ต้องควบคุมปริมาณน้ำตาล

ภาพที่ 27 ลักษณะผลของมิราเคิลในระยะเก็บเกี่ยว (สีแดง) และพร้อมบริโภค (สีม่วง)

วงศ์ Verbenaceae

ไผ่เน่า

ชื่อวิทยาศาสตร์

Vitex glabrata R. Br.

ชื่อสามัญ

ไผ่เน่า (กลาง และภาคใต้) ขี้เหิน (อุบลราชธานี-เลย), ปลูก
(เขมร - สุรินทร์), คมขวาน, ฝรั่งโคก

ลักษณะทั่วไป

ไผ่เน่า เป็นผลไม้พื้นบ้านที่มีการกระจายพันธุ์ในอินเดีย จีนตอนใต้ จนถึงภาคเหนือของ
ออสเตรเลีย ในเมืองไทยสามารถพบได้ทั่วไปในป่าเบญจพรรณ

ลำต้น สูงประมาณ 8 - 12 เมตร ลำต้นเกลี้ยงมีสีหม่นและมีตำเป็นดวงขาว ๆ เปลือก
ต้นสีเทาแตกเป็นร่อง

ใบ เป็นใบประกอบแบบฝ่ามือเรียงตรงข้าม ชนิด 5 ใบย่อยรูปไข่กลับแกมวงรี หรือ
รูปใบหอกกลับ กว้าง 4-6 เซนติเมตร ยาว 10-13 เซนติเมตร สีเขียวเข้ม

ดอก ขนาดเล็กสีม่วงอ่อน ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2.5 เซนติเมตร ออกเป็น
ช่อตรงช่อใบใกล้ปลายกิ่งโคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด มีกลีบปาก 1 กลีบ ซึ่งมีแต้มสีเหลือง
อยู่กึ่งกลาง ส่วนเกสรชูตั้งขึ้นเห็นเด่นชัด

ผล รูปไข่หรือรูปไข่กลับยาว 2 - 3 เซนติเมตร และมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง
ประมาณ 1.2-2.0 เซนติเมตร เมื่อสุกมีสีม่วงดำเนื้อนุ่มนิ่ม ผิวเป็นมัน รับประทานได้แต่มีรส
หวานเล็กน้อยอมเปรี้ยวเอียนและมีกลิ่นเหม็นคาว

ภาพที่ 28 ลักษณะต้นและผลของไผ่เน่า

ที่มา: http://plugmet.orgfree.com/flora_aa.htm ไผ่เน่า

การใช้ประโยชน์

เนื้อไม้ ของไผ่เ็นำแข็ง ใช้ทำเครื่องเรือนและของใช้ต่างๆได้

เปลือกต้น มีรสฝาด เป็นยาใช้แก้ท้องเสีย แก้บิด แก้ไข้ ขับพยาธิในเด็ก

ราก ใช้แก้ท้องเสีย และเป็นยาเจริญอาหาร

ผล รับประทานได้ ถ้าใส่เกลือป่นหรือจิ้มเกลือ จะช่วยให้มีรสชาติดี บางคนนิยมนำไปดอง
เค็มไว้รับประทานเป็นอาหารว่าง สามารถรักษาโรคเบาหวานได้

ภาพที่ 29 ลักษณะผลของไผ่เ็นำ ณ อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี

ไม้ผลพื้นเมืองบางชนิดถูกนำส่วนขยายพันธุ์ เช่น เมล็ด ท่อนพันธุ์ มาเก็บรวบรวมไว้ ณ แปลงทดลองภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ซึ่งอยู่ระหว่างการอนุบาลต้นกล้าไม้ผลพื้นเมืองเหล่านั้น ได้แก่ ละมุดเขมร เต๋อยไก่ หมากยาง ฝั่วนวน มิราเคิล มะหาด มะหาด คายค่าว และหนามแดง (ภาพที่ 30) โดยมีแผนจะสร้างแปลงรวบรวมพันธุ์ต่อไปในอนาคต เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์ และการนำมาใช้ประโยชน์ทั้งทางด้านการศึกษาการเจริญเติบโต การเขตกรรม และการพัฒนาสายพันธุ์ให้เหมาะสมต่อการเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดใหม่ต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 30 ต้นกล้าไม้ผลพื้นเมืองที่เก็บรวบรวมถูกนำมาเพาะในถุงเพาะและกระบะเพาะ

สำหรับไม้ผลพื้นเมืองที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดใหม่ ได้แก่

1. ฝั่วนวน เป็นผลไม้ที่มีการบริโภคอยู่แล้วในท้องถิ่น มีรสชาติหวานอมเปรี้ยว และมีกลิ่นหอมเฉพาะตัว นอกจากนี้ยังมีลักษณะเด่นในด้านของรูปร่าง ลักษณะภายนอก เช่น สีแดงสดใส และรูปร่างแตกต่างจากไม้ผลเศรษฐกิจที่มีอยู่ จึงน่าจะเป็นผลไม้ชนิดหนึ่งที่น่าสนใจจากผู้บริโภคทั่วไปในวงกว้างกว่าในระดับท้องถิ่น

2. หมากยาง เป็นผลไม้ที่มีรูปร่างสวยงาม สีม่วงเข้ม พบได้ทั่วไปตามสวนรอบบ้าน แสดงว่าเป็นผลไม้ที่นิยมบริโภคชนิดหนึ่งของคนในท้องถิ่น ซึ่งสามารถบริโภคได้ทั้งระยะดิบและสุก โดยผลดิบนิยมนำมาประกอบอาหาร เช่น ส้มตำ ขณะที่ผลสุกนิยมนำมารับประทานผลสด แต่ข้อด้อยประการหนึ่งคือ ยางที่เปลือกผล อาจเป็นอุปสรรคต่อการบริโภคของผู้ที่แพ้ยาง และอาจไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภคโดยทั่วไป เช่นเดียวกับความนิยมบริโภคลองกองมากกว่าลำไย ซึ่งสาเหตุหลัก

มาจากปัญหาเรื่องยาง และรสชาตินั่นเอง ดังนั้นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาสายพันธุ์ของหมากยาง คือ การสร้างพันธุ์ใหม่ที่ไม่มียาง หรือลดปริมาณยางที่ติดมากับผลให้ได้มากที่สุด เพื่อความสะดวกต่อการบริโภค เป็นต้น ซึ่งจากการออกสำรวจ พบว่า หมากยางบางต้นเมื่อสุกจะมียาง น้อยลงหรือไม่มีเลย แสดงว่ามีพันธุกรรมของลักษณะนี้อยู่ในธรรมชาติ จึงสามารถทำได้ด้วยการ ปรับปรุงพันธุ์ สำหรับลักษณะอื่นๆ เช่น ทรงผล รสชาติ และสีผิวผลนั้นดีอยู่แล้ว เนื่องจากมีความ แตกต่างจากผลไม้อื่นๆ ที่มีอยู่ในท้องตลาด และเป็นผลไม้ท้องถิ่นที่สามารถเจริญเติบโตได้ใน สภาพภูมิอากาศของภาคตะวันออกเฉียงใต้ จึงน่าจะเสริมให้มีการบริโภคในวงกว้าง และมีการ ผลิตในเชิงการค้าได้

3. มิวราเคิล เป็นผลไม้อีกหนึ่งชนิดหนึ่งที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพแวดล้อมของพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่มีได้เป็นผลไม้พื้นเมือง โดยถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่ในทวีปแอฟริกา ผลไม้ชนิดนี้มีความน่าสนใจ เนื่องจากหลายประเทศได้ส่งเสริมให้กลายเป็นไม้ผลเศรษฐกิจตัว หนึ่งที่สำคัญ เนื่องจากคุณลักษณะพิเศษทางด้านรสชาติของมันนั่นเอง นอกจากรับประทานผลสด แล้วยังสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้อีกหลากหลายชนิด เช่น ไวน์ สารให้ความ หวานแทนน้ำตาล เป็นต้น จึงเป็นไม้ผลพื้นเมืองอีกหนึ่งชนิดที่น่าสนใจในการส่งเสริมให้มีการ ผลิตเชิงการค้าต่อไป

4. คายคาว เป็นผลไม้ที่มีลักษณะภายนอกคล้ายๆ กับเงาะ เนื่องจากมีขนปกคลุมผล มีสี เปลือก 2 สี คือ แดง และเหลืองหรือส้ม รสชาติหวานอมเปรี้ยว และมีกลิ่นหอมเฉพาะตัว มีการ บริโภคทั่วไปในท้องถิ่น แต่ข้อด้อยประการหนึ่งคือ เมล็ดมีจำนวนมาก ความหนาแน่นน้อย แนวทางในการพัฒนาพันธุ์ คือ ลดปริมาณเมล็ด/ผล และเพิ่มความหนาเนื้อ ซึ่งอาจต้องอาศัยการ ใช้สารควบคุมการเจริญเติบโต หรือการปรับปรุงพันธุ์ ในการสร้างลักษณะที่ต้องการดังกล่าว จาก ที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการพัฒนาไม้ผลพื้นเมืองในบริเวณจังหวัดอุบลราชธานีสามารถทำ ได้ โดยอาจต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมทางด้านการเกษตรกรรม และการพัฒนาพันธุ์เพิ่มเติมก่อนที่จะมี การส่งเสริมให้กับเกษตรกรปลูกเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดใหม่ต่อไป

5. หนามแดง เป็นผลไม้พื้นเมืองอีกหนึ่งชนิดหนึ่งที่น่าสนใจเพื่อส่งเสริมให้มีการปลูกเชิง การค้า มีลักษณะเด่นหลายประการ ได้แก่ ผลขนาดเล็กและมีสีแดงสด เมื่อสุกแก่เต็มที่จะ เปลี่ยนเป็นสีม่วงดำ รสชาติหวานอมเปรี้ยว บริเวณผิวผลนี้เองน่าจะอุดมไปด้วยสารสีซึ่งจัดอยู่ใน กลุ่มสารต้านอนุมูลอิสระ จึงสามารถส่งเสริมให้กลายเป็นผลไม้ที่มีคุณค่าทางอาหารสูงได้ นอกจากนี้ยังสามารถติดผลได้ตลอดทั้งปีอีกด้วย ต้นหนามแดงจัดอยู่ในกลุ่มไม้พุ่ม จึงไม่ต้องการ พื้นที่ในการเจริญเติบโตมากนัก เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นไม้ผลรอบบ้าน หรือไม้กระถางได้ อย่างไรก็ตามยังต้องมีการปรับปรุงในด้านของรสชาติ และยางที่มีอยู่บริเวณเปลือกผล ซึ่งเป็น อุปสรรคสำคัญสำหรับผู้บริโภค การรวบรวมพันธุ์ คัดเลือกพันธุ์ และการผสมพันธุ์ สามารถใช้ เป็นแนวทางในการพัฒนาหนามแดงให้กลายเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดใหม่ได้ในอนาคต

สรุปผลการดำเนินโครงการฯและข้อเสนอแนะ

สามารถรวบรวมพันธุ์ไม้ผลพื้นเมืองได้ทั้งสิ้น 14 วงศ์ จำนวน 20 ชนิด ในบริเวณจังหวัดอุบลราชธานี โดยในเบื้องต้นได้มีการนำส่วนขยายพันธุ์ของไม้ผลพื้นเมืองทั้งหมด เช่น เมล็ด และกิ่งพันธุ์ มาเพาะเมล็ด และปักชำ ณ เรือนเพาะชำ แปลงทดลองภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยจะได้ดำเนินการสร้างแปลงไม้ผลพื้นเมือง เพื่อเก็บรวบรวมรักษาพันธุ์พืชเหล่านี้ต่อไป ในเบื้องต้นสามารถคัดเลือกชนิดของไม้ผลพื้นเมืองที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดใหม่ได้ 5 ชนิด คือ ฝั่วน้ำหนากยวง มิราเคิล คายคำว และหนามแดง ซึ่งควรดำเนินการศึกษาการเขตกรรม และการพัฒนาสายพันธุ์ให้เหมาะสมสำหรับการเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดใหม่ต่อไป

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บรรณานุกรม

- แก้ว อุดมศิริชาคร และ ถาวร สุภาพรม. 2548. พรรณไม้ ม.อุบล เล่ม 1. อุบลราชธานี: คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ธงชัย เปาอินทร์ และนิวัตร เปาอินทร์. 2544. ต้นไม้ยาน่ารู้. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัท ออฟเซ็ท เพรส จำกัด.
- นิภาพร ตะเกาพงษ์. 2547. สมุนไพรเพื่อสุขภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มีโชค.
- ปิยะ เฉลิมกลิ่น. 2544. พรรณไม้วงศ์กระดังงา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บ้านและสวน.
- พรพิมล สุริยจันทร์ทอง, บุปผา ใจเที่ยง และกาญจนา รุ่งรัชกานนท์. 2542. พรรณไม้จากจังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ไพโรจน์ ผลประสิทธิ์. 2545. ผลไม้ไทยๆ. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินติ้ง.
- สวนพฤกษศาสตร์ป่าไม้, สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้. 2542. พรรณไม้ต้นของประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ไดมอนด์ พรินติ้ง.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน). 2552. Thai Biodiversity ศูนย์รวมข้อมูลสิ่งมีชีวิตในประเทศไทย (ออนไลน์). ที่มา:
<http://www.thaibiodiversity.org/Life/LifeDetail.aspx?LifeID=49899>.
- อุไร จิรมงคลการ. 2547. ผลไม้ในสวน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บ้านและสวน.
- California Raer Fruit Growers Inc. 1996. Miracle Fruits. Available URL:
<http://web.archive.org/web/20071203010213/http://www.crfg.org/pubs/ff/miraclefruit.html>
- Ogunsola, K.E. and Llori, C.O. 2008. *In vitro* propagation of Miracle berry (*Synsepalum dulcificum* Daniel) through embryo and nodal cultures. African Journal of Biotechnology. 7(3): 244–248.